

Tarımsal Girdiler ve kök sorunları

2. Sulama ve Su Yönetimi <http://bit.ly/3ZAIzIL>

Giriş

Yeryüzünün 2/3'ü sularla kaplı; bunun ancak %2,5'ini tatlı sular oluşturuyor. Tatlı suların büyük bölümünü kutup bölgelerindeki buzullar oluşturması nedeniyle ulaşılabilir miktarı daha da az.

Güneş enerjisiyle buharlaşan deniz suları iklimsel döngülerle yeryüzüne yağmur, kar şeklinde inmesi sayesinde bu sınırlı kaynak sürdürülebilirliğini koruyor. İklim değişiklikleri ile düzensiz yağışlar, Dünya genelinde bir su krizi yaşanacağını uzak ihtimal olmaktan çıkarmış görünüyor.

Su zengini ülkeler, kişi başı yıllık 10 bin m³ su miktarına sahip iken Türkiye, 1.350 m³ su varlığı ve yıllık 300 mm ile 2500 mm arasında yağış alan bölgeleri ile yarı kurak bir ülkedir. 2030 yılına kadar nüfus artışı etkisiyle bu miktarın 1000 m³'e ineceği hesaplanıyor. Dolayısıyla su kıtlığı eşiğinde olduğumuz unutulmamalı.

Türkiye su havzası bakımından sınıraşan nitelikli akarsulara sahiptir. Çoruh, Fırat-Dicle, Asi Nehirleri yukarı havza; Meriç ve Aras Nehirleriyle de aşağı havza konumundadır. Su kaynaklarımızın %35'i sınıraşan nehir havzalarından geliyor.

Sınır aşan sulardan yararlanmada kıyıdaş ülkelerin birbirlerine “*significant harm*-önemli zarar” vermediği bir su kullanım politikası izliyor. Sorunların, üçüncü tarafların müdahalesi olmaksızın yalnızca kıyıdaş ülkeler arasında ele alınmasını; kıyıdaş ülkelerin kendi topraklarındaki suyu kullanmada egemen olmakla beraber, sınıraşan suların hakkaniyetli, makul ve optimum kullanımı esastır, tezini savunmaktadır.

Ülkemizde tatlı [su tüketimi](#) dağılımı 2018 verilerine göre, tarım-hayvancılık %72, sanayi %18, evsel ihtiyaçlar %10 dolayındadır.

Su Yönetimi

Türkiye 25 Su Havzasına ayrılmış. Kaynak noktalarını birleştiren çizgi ile çerçevelenen ve nehrin denize veya göle aktığı yere kadar olan alana [Havza](#) deniyor. Havzaların su potansiyellerinde olduğu gibi barındırdığı nüfus yoğunluğunda da dengesizlik gözleniyor.

Bütüncül bir yaklaşımla Su Yönetimi, 1954 yılında kurulan, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne verilmiş. O kapsamda Su Havzalarının planlanması, izlenmesi, geliştirilmesi, korunması, suyun etkin kullanımı, barajlar yapımı, sulama kanalları kurulması gibi önemli çalışmalar yapılmış. Bunları hem sahada ve hem de masa başında yapacak pek çok uzman eleman yetiştirmiş.

2011'de KHK ile [Su Enstitüsü Başkanlığı](#); 2018'de 1 Sayılı CB Kararnamesi ile [Su Yönetimi Genel Müdürlüğü](#) (SYGM) kurulmuş ve bunlarla beraber DSİ Tarım Orman bakanlığına bağlanmış. 211 kişilik kadrosuyla SYGM, ilgili kuruluşlarla koordinasyondan sorumlu kılınmış.

2018 verilerine göre Su Yönetiminde mevcut duruma dair şu bilgiler [veriliyor](#).

Bugün Türkiye’de su yönetiminde söz ve sorumluluk sahibi birçok makam, kurum ve kuruluş bulunuyor. Bunlar arasında dört Bakanlık (Tarım ve Orman, Çevre ve Şehircilik, Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Sağlık); Büyükşehir Belediyeler, Belediyeler ve Valilikler bulunuyor.

Görünen o ki, kuruluşundan beri geçen onbir yıl içinde ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ve katkıları ile eşgüdümlü bir koordinasyon düzeni kurmak mümkün olmamış; mevcut Su Yönetiminin Genel Sorunları başlığı altında dile getirilen,

- Çok başlılık ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği,
- Kirlilik oluştuktan sonra bertaraf odaklı yaklaşımlar,
- Suyun verimli ve etkin kullanılamaması,
- Bilgi paylaşımı ve kaynakların etkin kullanımında dağınıklık,

gibi yakınmalar önlenememiş.

Keza Türkiye tarımı için buum etkisi yapacak Atatürk Barajı ile bağlantılı GAP Projesinin tamamlanmadan terk edilmiş olması düşündürücüdür. GAP Bölgesi’ndeki sulanabilir toprakların çok küçük bir kısmına sulama suyu ulaştırılabildiği. 2007 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi’nin yerine bölgede 3 Kalkınma Ajansının devreye girmesi kurulmuş olsa da bu oranı artırıcı etkisi gözlenememiş.2019 itibariyle GAP Sulama projesiyle sulanabilecek arazilerin ancak 1/3’ü sulanmakta imiş!..

Sulama suyunun kaynağından kullanım yerine kadar kapalı sistemle getirilmesi hem kayıpların önlenmesi hem de sulamadan beklenen verimliliğe ulaşılması için zorunlu görülüyor. Bunu tamamlayacak adım sulanacak alanda arazi toplulaştırılması ve sulama suyunun parselin başına kadar gerilmesidir. Yukarıdaki temel sorunlar gölgesinde konunun önemiyle orantılı önem ve destek verilmediği anlaşılıyor.

Bu bile tek başına Türk Tarımının sorunlu oluşunun göstergesidir. Yerli üretimi bilgi, teknoloji ve girdi maliyetlerindeki artışa karşı ithalata karşı koruyucu gerek mevzuat gerekse

Şehirlerdeki şebeke kayıpları ile sulamalardaki yanlış sulama yöntemlerinden ileri gelen su kayıplarının önlenmesi ile tarımsal sulama alt yapısının basınçlı su borulu sistemlerle ıslah edilerek verimli su kullanımını mümkün kılacak yatırımlara öncelik verilmesi öneriliyor.

Evsel, Sanayi ve Tarımsal sulamada kullanılmış (drenaj) atık suların arıtılarak yeniden kullanımına dair fizibilite çalışmaları yapıldığı bildiriliyor. Arıtılıp yeniden kullanma iyi bir yol olsa da akarsuları, göllerin ve denizlerin kirlenmesi önlenememiş.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Katar Devleti Hükümeti arasında Su Yönetimi Alanında 26 Kasım 2020 tarihinde İş birliği Mutabakat Zaptı¹ imzalanması bu durumun sonucu olabilir.

Bir [Gazete haberinde](#) çeşitli kanunlarda değişiklikleri öngören ve Su Kaynakları yönetimini tek elde toplayan bir Su Kanunu hazırlıkları yapıldığı; 2021 Su Şurası kararları arasında Su Yönetimi Yüksek Kurulu oluşturulacağı bildiriliyor.

Sorunların kökeni

¹ 20 Mart 2021 Tarihinde onaylanmış ve 21.03.2021 Tarih ve 31430 Sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

Kaynakların israf edilmemesi, kirletilmemesi ve en verimli şekilde kullanılması, ilkesel temel değerlerdendir. Bireylerin ve Kamusal kurumların yaşamsal faaliyetlerinde bu değerleri gözetici davranışları alışkanlık edinmeleri doğallıktır. Eğitim süreçlerinin de başarı ilkeleri arasında yer alır. Bu doğal haldir; **Gözetici/Yapıcı Bencilliğin** karşılığı oluyor.

Doğaya uyan halleri zehirleyip tahrip edici unsurların her ortamda yaşama fırsatı kolladıkları gerçektir. Doğal halin ahlaki caydırıcılığı ve hukuki cezalandırıcı önleyicilerin yetersizliğinde, Gözetici Bencilliğin aleyhine gelişiyor. **Sömürücü/Yıkıcı Bencilliğin** türemesi söz konusu.

Gözetici Bencilikle sağlanması gereken Rekabet gücü kazanmanın, refah konforunu maksimize etmenin yolu Kamusal kaynakları kirletmek, israf etmek; yani **Sömürücü/Yıkıcı Bencilik** olamaz. Bunu mazur gösterici nedenlere sığınmak, “kul hakkı yemeyi savunmaktır”. O yol açık kaldıkça toplumda herkes bir başkasının zararına olacak çıkarlar peşinde koşmayı meşru görecektir. Toplu yaşam Hukukunda buna yer yoktur.

Su Yönetimi özelinde de geçerli olan görev, yetki ve sorumluluk parçalanmışlığından kaçınmak ve liyakate önem vermek yerine, **Sömürücü/Yıkıcı Bencilikle** ilkesel değerlere aykırı davranılmış; Su Yönetimi sorunu doğmuş görünüyor.

Tarımda yeni yönelimler

Dünya gündeminde Korona salgını ile öne çıksa da 2007-2008 [Gıda fiyat Krizi](#) ile tetiklenip özellikle Güney Yarımküre ülkelerinde büyük ölçekli tarım arazileri kiralama ve/ya satın alma şeklinde gelişen [Arazi Gaspı](#), su kaynaklarına el koyma anlamına da geliyor.²

Araziye konmada güdüleyici çıkar, Tahıl üretimi gibi görünse de daha çok bio-yakıt üretimi ile ilgili görünüyor. Ucuz işgücünün yerinde hazır olması, toprak gaspını cazip kılıyor.

Tarım sektörünü de içine alarak gelişen ekonomik süreç kırsalda yaşayan halkı, köyünü terk edip şehre göçmeye, dolayısıyla çiftçilikten uzaklaşmaya, kim olduklarını bilmedikleri alıcılara arazilerini satmaya yönlendirmiş görünüyor. Hikayelerine tanık olduğum olaylarda çiftçiler, “eli çantalı vekil kişilere satıyoruz” ifadesi kullanıyordu.

Kimliklerini merak edip öğrenmedikleri alıcıların, kendilerinin kullanmayacağı arazileri şimdilik ilk sahiplerinin ekip biçmesine izin vermeleri, tarım topraklarında el değiştirisi yaygınlaştırıyor. Arazide yapılacak tarımın su ihtiyacı düşünüldüğünde su kaynaklarının da gaspı söz konusu demektir. Bu durumun taşıdığı tehlike görmezden gelinemez.

Sonuç

Tarım, bir ülke için önemli, istihdam sağlayan, stratejik bir sektördür. Çalışma koşulları ve yaşam ortamlarının güçlüğüne karşın doğa ile iç içe yaşamanın avantajını taşır. Tarımsal üretim, sırf ekonomik verimlilik kriteri ile değerlendirilemez. Bütün ülkeler, tarımsal üretimin verimliliğini artırıcı bilgi ve teknolojik kolaylaştırıcılar geliştirirken girdi ve ürün fiyatlarına da destek veriyorlar.

Ülkemizde tarımsal faaliyetin öteden beri küçük aile işletmeciliği şeklinde çiftçiler eliyle yapılagelir. Küçük işletmelerde verimliliğin kooperatifleşme şeklinde dayanışmayla

² *Global land and water grabbing* - <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1213163110>

arttırılabileceği açıktır. Ancak güvenilirlik eksikliği bu etkin aracı yararlanılamaz hale sokmuş bulunuyor.

Kamusal alanda sömürücü açgözlülüğün hayat bulamayacağı [Adil Yaşam](#) koşullarının oluşturulması yaşamsal önem taşıyor. Hukukun koruması altında, adil rekabet ortamını zehirleyen benzer davranış sahiplerini caydırıcı, yaptığına pişman edici yasal ve ahlaki koşulların oluşması, sadece tarımsal üretimde dayanışmayla başlayan bir çok olumlu sonuca yol açmakla kalmayacak; ortak yaşam alanlarında boğuşmakta olduğumuz sayısız sorunlarımızın etkisini azaltıcı da olabilecektir.

TÇGr çalışmalarında [Toprak konusu](#)nu incelerken karşılaştığımız güvenilirlik eksikliğine, başkalarını gözetmeyen salt kendi çıkarlarının güdüsüyle hareket edenlerin davranış şekli Yıkıcı Bencilliğin yol açtığından söz etmiştik. Etkisizleştirilmesi için [Bencillikle Mücadele](#) strateji belgesinde konu ahlaki boyutu ile de ele alınmış.

Görüleceği üzere konu bireysel davranışların denetimi; kendimize ve başkalarına zarar veren alışkanlıklarımızı değiştirmeye ilgili. Gelişmiş toplumlarda bireylerin ortaklaştığı özellikler -dayanışan, topluma artı değer üreten- gündeme geliyor.

Açıkça belirlenmiş **Ahlaki İlkeleri** ve eksiksiz düzenlenmiş **Gelişmiş Hukuk sistemi** ile eşleşmemiş hiçbir sosyo-ekonomik politika ne **güven ortamının** oluşumuna ne de **Kooperatifleşme** ile güçlü bir Sivil Toplum oluşumunu sağlamıyor. Doğallıkla; Tarım Toprakları gibi Su Yönetimi önündeki olumsuzlukların giderilmesi de mümkün olmuyor.

Sözün özü, sorunlar kaynaktaki kök sorunlar çözülmeden çözülemez.

Ankara, 23.02.2022

Dr. Necati Saygılı

Son Notlar:

a) İlgili Kurumlara Yasa ile verilen Görevler

- Su Kaynaklarının Korunması (*Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler kurmak*);
- Su Kaynaklarını Tahsis, Planlama, İzleme; Denetim ve Yaptırım uygulama,
- Sulama tesislerini kurmak (*sulama sahalarını parsel bazında haritalandırmak, gerektiğinde kadastrasını yaptırmak dahil*);
- Sulak alanları ıslah etmek (*erozyon ve rüsubat kontrolü ile tesisleri korumaya yönelik erozyon kontrolüne yönelik ağaçlandırma çalışmaları yapmak*);
- Şehirlerin ve köylerin içme suyu ve kanalizasyon projelerini tasdik ve denetimi;
- Akar sularda ıslahat, gerektiğinde ulaşıma elverişli hale getirilmesi.
- Vbg...

b) Su Yönetimi ile ilgili Kurumlar

- Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
- Su Enstitüsü KHK ile 2011'de kurulmuş; 2018'de Tarım Orman Bakanlığına bağlanmış

Bu Kurumlar öncelikle, Mevsimlere bağlı olarak bölgelerin yağış alma rejimindeki değişkenlik karşısında su israfını ve kaynakların kirlenmesini önleyici etkili ve sürdürülebilir önlemler almak zorunda.